

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

ดินแดนล้านนา หมายถึง ดินแดนที่มีอาณาเขต 8 จังหวัดทางภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ และน่าน ซึ่งประชากรทางภาคเหนือเรียกตนเองว่า “ชาวล้านนา” ในอดีตกาลดินแดนแห่งนี้นับว่าเป็นดินแดนอันเก่าแก่ที่มีกลุ่มชนเชื้อชาติต่าง ๆ อาศัยอยู่ และเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดั้งเดิมมากมาย (สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, 2548 : 1) ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชนชาวล้านนาได้เป็นอย่างดี ความเชื่อและพิธีกรรมหนึ่งที่ได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นอัตลักษณ์สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชาวล้านนา นั่นก็คือ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ โคม หรือที่เรียกกันว่า โคมล้านนา

โคมล้านนาเป็นผลงานศิลปะทางภาคเหนือ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การจำแนกโคมล้านนานั้นสามารถจำแนกตามลักษณะของโคมได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ โคมถือ โคมแขวน โคมที่ตั้งหรือวางบนพื้น และ โคมลอย ซึ่งถ้าแบ่งตามชนิดของโคมนั้นสามารถได้เป็น 8 ชนิด คือ 1. โคมแปดเหลี่ยม 2. โคมไห 3. โคมดาว 4. โคมหุกระต่าย 5. โคมไต 6. โคมดอกบัว 7. โคมพัด 8. โคมรูปสัตว์ ในปัจจุบันมีการพัฒนารูปแบบให้แตกต่างออกไปอีกเป็นจำนวนมากและยังมีการทำโคมเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งประยุกต์ใช้ในการตกแต่งอาคารสถานที่ เพื่อให้เกิดความสวยงามได้บรรยากาศแบบล้านนา การเรียนรู้การทำโคมไฟแบบล้านนายังมีผู้ใช้ให้ความสำคัญอนุรักษ์และสืบสานอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับครอบครัวและระดับหมู่บ้าน (โคมล้านนา, 2550)

จังหวัดเชียงใหม่เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่รักษาภูมิปัญญาการสืบสานงานด้านหัตถกรรมพื้นบ้านโคมล้านนาอันถือเป็นเอกลักษณ์และเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษได้เป็นอย่างดี โดยมีกลุ่มชาวบ้านในแต่ละเขตชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ได้ให้ความสนใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปหัตถกรรมนี้ โดยเฉพาะในเขตชุมชนเมืองสาทร บนถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน ตำบลหนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย 2 ชุมชนย่อย ได้แก่ ชุมชนบ้านเมืองสาทรหลวง

และชุมชนบ้านเมืองสาทรน้อย ซึ่งทั้งสองเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงเลื่องลือในด้านการทำ “โคม” เป็นอย่างยิ่ง ชุมชนเมืองสาทรถือเป็นแหล่งผลิตโคมที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ โคมสวย ๆ ที่แขวนอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ส่วนใหญ่ล้วนมาจากบ้านเมืองสาทรแทบทั้งสิ้น(การทำโคมล้านนา, 2552 : ออนไลน์) โดยพ่อครู แม่ครูผู้ทรงฝีมือในการประดิษฐ์โคมได้แก่ พ่อน้อยสิงห์แก้ว มโนเพ็ชร (คุณพ่อของคุณจรัล มโนเพ็ชร) แม่ครูบัวไหล คณะปัญญา พระครูอุ้ยละ กัลยาโณ (คุณปู่ของแม่ครูบัวไหล คณะปัญญา) และพ่อครูเสถียร ณ วงศ์รักษ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในศิลปะการตัดตุง (ธง) การทำโคมแบบพื้นบ้านดั้งเดิมและแบบประยุกต์ และยังเป็นผู้เผยแพร่ความรู้สู่สังคม ด้วยการเป็นวิทยากรให้ความรู้ในด้านการตัดกระดาษ ตัดตุง ทำโคม ในอีกหลาย ๆ หน่วยงานหรือสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน โดยจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้ยังคงสืบต่อไปในหมู่ชนรุ่นหลัง (สัมภาษณ์นายสมเพชร คณะปัญญา บุตรชายของแม่ครูบัวไหล คณะปัญญา ผู้ผลิตและจำหน่ายโคมล้านนา) ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นแรงผลักดันให้ทางกลุ่มชุมชนได้มีการเปิดการเรียนการสอนวิธีทำโคมล้านนา ส่งผลให้ชาวบ้านหลาย ๆ ครอบครัวทั้งในและนอกหมู่บ้าน รวมถึงชาวบ้านในเขตอำเภอใกล้เคียงต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่สนใจที่จะศึกษาและเรียนรู้วิธีการทำโคมล้านนา อีกทั้งโคมที่ผลิตเสร็จก็จะมีกลุ่มพ่อค้าคนกลางมารับไปจำหน่ายให้แก่บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ส่งผลให้หมู่บ้านเมืองสาทรมีชื่อเสียงในด้านการทำโคมล้านนา ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากงานประจำ และบางครอบครัวได้ยึดอาชีพการทำโคมเป็นอาชีพหลักของตน โดยโคมล้านนาที่ชาวบ้านในเขตชุมชนเมืองสาทรนิยมทำกันมากที่สุด คือ โคมแปดเหลี่ยมหรือโคมธรรมจักร และโคมดาว ซึ่งทำจากกระดาษสาและกระดาษแก้ว โดยจะมีปริมาณการผลิตสม่ำเสมอตลอดทั้งปี และมีการผลิตมากในช่วงเทศกาลประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง (สัมภาษณ์นางแสงหล้า ศรีสุวรรณ ประธานชุมชนเมืองสาทรน้อย ผู้ผลิตและจำหน่ายโคมล้านนา) ถึงแม้ว่ากลุ่มชุมชนเมืองสาทรจะมีชื่อเสียงในด้านการทำโคมล้านนา แต่การทำโคมล้านนาของชาวบ้านชุมชนเมืองสาทรส่วนมากจะทำกันในลักษณะครัวเรือน การทำธุรกิจดังกล่าวของชุมชนจึงไม่พัฒนาไปไกลเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากการขาดผู้นำในการลงทุนและการรวมกลุ่มกันอย่างจริงจัง รวมทั้งขาดข้อมูลต่าง ๆ ในส่วนของต้นทุนและผลตอบแทนที่ได้รับจากการจำหน่ายโคมล้านนา

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงเห็นความสำคัญของการทำโคมล้านนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมและความเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนาอันควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้ยังเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่น ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาค้นทุนและผลตอบแทนจากการทำโคมล้านนา กรณีศึกษา ชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจที่จะลงทุนทำโคม

ล้านนารวมถึงผู้ที่สนใจโดยทั่วไป อีกทั้งยังเป็นการช่วยสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคเหนือให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนจากการลงทุนทำโคมล้านนา กรณีศึกษา : ชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

ทำให้ทราบต้นทุนและผลตอบแทนจากการลงทุนทำโคมล้านนาของกลุ่มชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง เชียงใหม่ เพื่อสำหรับผู้สนใจลงทุนทำโคมล้านนาและเป็นแนวทางในการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

นิยามศัพท์

โคม หมายถึง ตะเกียง หรือสิ่งประดิษฐ์สำหรับจุดไฟให้แสงสว่าง

โคมล้านนา หมายถึง รูปแบบของโคมล้านนาที่ชาวบ้านชุมชนเมืองสาทรนิยมทำกันมากและมีผลผลิตตลอดทั้งปี ได้แก่ โคมแปดเหลี่ยม และโคมดาว ทำด้วยไม้ไผ่ กระจาดสา และกระจาดแก้ว เป็นวัตถุดิบหลัก นิยมใช้ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในงานประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง

โคมแปดเหลี่ยม หรือ โคมธรรมจักร หมายถึง โคมแขวนซึ่งมีลักษณะของส่วนฐานและตัวโคมเป็นรูปแปดเหลี่ยมอันหมายถึง มรรค 8 มักนิยมถวายวัดเพื่อบูชาพระรัตนตรัย บูชาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำจากกระจาดสาและกระจาดแก้ว แบ่งได้เป็น 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่

โคมดาว หมายถึง โคมแขวนที่มีลักษณะเป็นรูปดาว ทำจากกระจาดสาและกระจาดแก้ว หรือที่นิยมเรียกกันว่า โคมดาวแก้ว ใช้ประดับตกแต่งตามอาคารบ้านเรือน โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น งานประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง แบ่งได้เป็น 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่

ต้นทุน หมายถึง ต้นทุนจากการลงทุนทำโคมล้านนา ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการลงทุน ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องในการทำโคมล้านนา ตั้งแต่การเตรียมวัตถุดิบจนกระทั่งเป็นสินค้าสำเร็จรูปเพื่อจำหน่าย

ผลตอบแทน หมายถึง ผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุนทำโคมล้านนาที่ได้รับจากการจำหน่ายโคมล้านนาหลังหักค่าใช้จ่ายในการลงทุนแล้ว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved